

Д. В. Степовик

ДО ЮВІЛЕЮ ОЛЕКСАНДРА ФЕДУРУКА

Олександр Федорук

Олександр Касянович Федорук – це, безсумнівно, визначна постать в українському мистецтвознавстві. Має прекрасні й гучні титули, які могли б бути мрією багатьох науковців його віку й навіть старших: доктор наук, професор, академік Академії мистецтв, заслужений діяч мистецтв, завідувач кафедри в Національній академії образотворчого мистецтва й архітектури, головний редактор журналу «Образотворче мистецтво», член національної спілки художників України, лауреат премій імені О. Білецького та Олени Пчілки.

З-поміж нашої науково-творчої інтелігенції є люди, які здобувають подібних титулів ставлять за мету свого життя, до Федорука ж вони прийшли самі. А причини такі: унікальна працелюбність, хороша освіта (факультет журналістики Львівського університету, факультет теорії й історії мистецтв Ленінградської академії мистецтв, аспірантура й докторантура в Інституті мистецтвознавства, фольклористики й етнології НАН України) та бажання робити добро для України. Ці складові визначили життя Федорука, яке було нелегким, адже йому мало сприяли й чимало шкодили. Він сам себе створив як науковець та особистість.

У ювілейних статтях, присвячених творчим людям, зазвичай перелічують їхні доробки з відповідними позитивними характе-

ристиками. Хотів би це зробити і я, бо кілька з його монографій (а загалом таких праць не один десяток) я рецензував для різних вчених рад і преси. Знаю його ретельність у пошуках матеріалів для книжок про митців нашої діаспори Хмелюка, Бутовича, Капшученка та інших, його вдумливі есе та статті про «розстріляне відродження» 20–30-х років ХХ ст., його оцінки сучасного суперечливого процесу у вільному від пут соцреалізму українському мистецтві. Мені імponує стиль О. Федорука як письменника, автора повістей та оповідань про класиків античної доби (книга «Народжені в Елладі»), митців епохи Відродження, про наших славних діячів минулого Корнила Устияновича та Ярослава Пстрака.

Певна річ, я не один, хто так високо оцінює великий доробок Олександра Касяновича, – у нього значна аудиторія в мистецтві й поза його межами, але ми з ним разом (чи майже разом) прийшли в 1967–1968 роках з журналістики в мистецтвознавство, паралельно писали кандидатські, потім – докторські дисертації та книжки (досить різні за тематикою й методикою досліджень, але спонукані любов'ю до мистецтва й України), тому чимало знаю про Олександра Касяновича як про людину від років його молодості й аж дотепер.

Я абсолютно позбавлений такого «гріха», як заздрість, але все ж захоплювався знанням О. Федорука іноземних мов, зокрема французької та польської. Цими знаннями він завдячує не тільки своїм здібностям, а й особливостям біографії.

Олександр Касянович Федорук народився 27 вересня 1939 року у Франції в родині українця Касяна Федорука та польки Гелени (Олени) Левандовської й там, у шахтарському краї департаменту Па-де-Кале, де батько заробляв скромні емігрантські франки, щоб пристойніше жити після повернення в Україну, малий Олесь до восьмирічного віку опанував чимало слів милозвучної французької мови. А від тата й мами навчився двох чудових слов'янських мов – української та польської. Звичайно, коли сім'я повернулася 1946 року в Україну, юний О. Федорук постій-

но вдосконалював свої знання мов у школі, вдома і потім в академіях та інститутах, додавши до французької ще й англійську.

Знання мов допомогло йому і в науковій праці. Багато подорожуючи західними країнами в пошуках матеріалів про митців української діаспори, О. Федорук вільно читав тексти в архівах і бібліотеках, не звертаючись по допомогу до перекладачів. У цьому він рідкісний фахівець серед наших одномовних, зрідка двомовних мистецтвознавців: адже знання західних мов – не забаганка, а настійна потреба чи не кожного фахівця.

Напівфранцузьке походження О. Федорука зіграло з ним не один лихий жарт у радянські часи тотальних підозр і доносів. Один з таких «жартів» добре запам'ятовся і йому, і нам, його колегам у відділі образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії.

У 1971 році О. Федорук збирався захищати кандидатську дисертацію в цьому Інституті на тему «Українсько-польські зв'язки в образотворчому мистецтві XIX – початку XX століть». Колишній комуно-гебістсько-більшовицький режим любив наносити невгодним йому людям раптові удари, зокрема й тоді, коли вирішувалися переломні моменти в науковій кар'єрі. Тож Федоруківі «шиють» звинувачення, нібито він співав (!) біля пам'ятника Шевченкові 22 травня 1971 року. У тогочасної влади було стійке переконання, що біля цього пам'ятника можна вільно збиратися й співати 9 та 10 березня, у дні народження й упокоєння Т. Шевченка, але в жодному разі не дозволено було цього робити 22 травня – у день перепоховання Кобзаря в Україні, у місті Канєві. Ніхто не розумів такої, м'яко кажучи, дивної забаганки влади, але за 22 травня чимало українців поплатилося кар'єрою і волею, у тому числі й О. Федорук, хоч не був він біля пам'ятника того дня, та й жодних вокальних даних для співів у нього немає.

Справжньою причиною репресій проти молодого вченого були його проживання на території Західної України (батьки з Франції переїхали до Тернополя) та, звичайно, французький «слід» наро-

дження й дитинства. У ті роки реабілітованої сталінщини діяла таємна інструкція «викидати» з Києва здібних людей із Західної України, а тим більше, народжених у капіталістичній країні. Керівництво Інституту разом з українською частиною працівників відділу образотворчого мистецтва докладало чимало зусиль, зверталося до різних інстанцій, щоб довести фальшивість приписуваних Федорукові «вокалів» біля пам'ятника Шевченкові, хоча ми всі розуміли, що причина інша. І таємні служби, здається, переконалися в абсурдності доносу на молодого тернопільця, якого «хтось» конче хотів вижити зі столиці. Олександра Касяновича таки лишили в Києві, дозволили захистити кандидатську дисертацію. Проте як його колега знаю, скільки стресів, депресій та ударів, нанесених здоров'ю, коштувало йому знести цей бруд! Розумію, бо й сам пізніше пережив щось подібне (правда, не з кандидатською, а з докторською дисертацією), й тепер можу із задоволенням констатувати, що ми перемогли усю ту злостивість щодо нас, українців, у нашій же столиці. Хай їх розсудить Бог, бо ми їм простили, тим більше, що, як писав поет, «иных уж нет, а те далече»!

Пережите Федоруком не тільки не збороло його (а скількох же подібні спокуси й випробовування зламали), а надало снаги, життєвих сил зробити просто неймовірне за останні сорок років діяльності в науці. Навіть на суто, здавалося б, чиновницькій роботі (він кілька років очолював урядові структури – Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей та Державну службу контролю за переміщенням цінностей культури через державний кордон України) О. Федорук виявляв себе як учений-гумантарій, утім, і як гуманна доброзичлива людина.

Його намагалися й досі намагаються «приручити» сили, проукраїнська патріотична налаштованість яких більш ніж сумнівна, але мовчазний у таких випадках Федорук розуміє своє призначення для України дуже добре і м'яко, делікатно, часом дипломатично відводить від себе ці спокусливі лукаві запобігання, щоб повноцінно вивершити те покликання, яке йому дало Провидіння.